

Wprowadzenie

Książka pod tytułem *Polonia i Polacy za granicą – kulturowe i edukacyjne obszary badań i doświadczeń* jest rezultatem zainteresowań i pasji zarówno badawczych, jak i dydaktycznych jej autorów. Celem jest ukazanie osiągnięć oraz kierunków badań nad Polonią i Polakami za granicą, a także doświadczeń kulturowo-tożsamościowych i edukacyjnych Polaków mieszkających poza granicami kraju. Poszczególne jej rozdziały wpisują się w nurt badań historycznych, pedagogiki porównawczej oraz badań o kulturze, a prezentowane teksty podejmują wielowątkowe, aktualne dla problematyki związanej z Polonią zagadnienia, umiejscawiając je w globalnych i lokalnych ramach społeczno-kulturowej rzeczywistości.

Dziedzictwo kulturowe, zarówno materialne, jak i niematerialne, można twórczo wykorzystać do odnalezienia swego miejsca w „obcym” otoczeniu. Dla rodzin migracyjnych może stać się ono płaszczyzną kształtowania poczucia własnej wartości, w czym pomaga umiejętne łączenie wartości kultury rodzimej (także odziedziczonej) oraz kultury społeczeństwa przyjmującego. Różnorodność kulturowa środowisk polonijnych skłania do refleksji nad podjęciem wysiłku pielęgnowania świadomości swojego pochodzenia, swojej kultury i swojego języka, ale też wymaga przyswajania nieznanych wcześniej tradycji i zwyczajów innego kraju, które dla następnego pokolenia mieszkającej za granicą Polonii stają się ich tradycjami, ich zwyczajami, ich językiem i ich kulturą. To ścieranie się procesów enkulturacyjnych i akulturacyjnych nie musi przybierać postaci konfliktu lojalności. Może stać się natomiast przyczynkiem do postrzegania wielu zjawisk przez perspektywę dynamicznej wielo- i międzykulturowości. Szczególnie u dzieci, u których kształtuje się tożsamość kulturowa, ważne jest włączenie do edukacji elementów innej kultury niż dominująca (kultura otoczenia), a dla dorosłych – stwarzanie przestrzeni do spotkań i dyskusji wokół znaczenia, jakie ma dla jednostki jej tożsamość kulturowa i kulturowe dziedzictwo, zainteresowanie lokalną historią, a w niej – polskimi śladami obecnymi w danym regionie.

Światy Polonii, pełne tradycyjnej stabilności i ponowoczesnej dynamiki, przeplatają się ze sobą, podlegając nie zawsze symetrycznym zmianom. Tworzą one wspólne (częściowo lub całkowicie) i osobne (po części bądź całkiem) zbiory kulturowych znaczeń, znaków, symboli i wartości oraz kulturowych i społecznych praktyk. Dla-

tę ważne jest pielęgnowanie języka polskiego, ponieważ jest on zarówno narzędziem interpersonalnej komunikacji, jak i „przestrzenią”, w której przechowywane są pamięci danej społeczności. Ponieważ środowiska polonijne nie są jednorodne, pamięci jest wiele, co wcale nie znaczy, że muszą być ze sobą skonfliktowane.

Wyeksponowany w tytule kontekst badań i doświadczeń koresponduje z eksplorowaną przez autorów tekstów przestrzenią edukacji polonijnej i odnosi się do szeroko rozumianych refleksji nad zjawiskami, problemami, procesami edukacyjnymi i kulturowymi w ramach różnych krajów i społeczeństw, w których Polacy i ich bliscy konstruują swoje życiowe przestrzenie, wpisując się w kulturowe, międzykulturowe i wielokulturowe doświadczenia codzienności. To, co mieści się szczególnie w prezentowanych obszarach tych zainteresowań, to edukacja, której celem jest utrzymanie kulturowego dziedzictwa Polonii i Polaków za granicą w obszarach pamięci, tożsamości i międzykulturowości. Badania te są konieczne, by na ich podstawie przejść następnie do tworzenia programów o charakterze kulturowo-edukacyjnym, które mogą być implementowane w środowiskach Polaków za granicą w celu utrzymania i rozwijania kulturowego potencjału tych środowisk.

W pracy wyodrębniono cztery części, spośród których trzy prezentują rozprawy ukazujące problematykę Polonii i Polaków za granicą w różnych jej odsłonach. Czwarta część natomiast przedstawia doświadczenia autorów, którzy, mieszkając w różnych częściach świata, uczestniczą, a często sami są inicjatorami różnorodnych przedsięwzięć i aktywności podejmowanych tam przez Polaków.

Pierwsza część monografii prezentuje prace ukazujące aktywność Polaków poza granicami naszego kraju w perspektywie historycznej. To interesujące rozprawy, w których wybrzmiewa problematyka różnorodnych doświadczeń naukowo-badawczych, tożsamościowych, edukacyjnych, a także aktywność organizacji polskich i polonijnych działających w różnych przestrzeniach geograficznych i czasowych, zarówno tych bardzo odległych, jak i nieco bliższych. Część tę otwiera rozprawa Krzysztofa Ratajczaka pt. *Zagraniczna edukacja księząt z dynastii piastowskiej*, która ukazuje wychowanie dworskie elit w okresie średniowiecza oraz ich kontekst zagraniczny. Kolejna jest praca Agnieszki Wałęgi, w której został pokazany wybitny historyk wychowania Antoni Karbowski, uznawany za pioniera badań nad polską emigracją doby zaborów w kontekście wychowawczym, edukacyjnym i organizacyjnym. Następne trzy rozprawy przedstawiają życie i aktywność Polaków na obczyźnie od czasów zaborów do lat obecnych. Pierwszą z nich jest praca Justyny Gulczyńskiej ukazująca młodzieżową organizację Macierz Polska, działającą w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, jako przykład krzewienia i podtrzymywania polskiej tożsamości narodowej wśród młodych Polaków żyjących na przełomie XIX i XX w. w Chicago. Kolejna to rozprawa Aleksandra Bogolubowa przybliżająca działalność Polaków w partii bolszewickiej w Piatigorsku w okresie rewolucji październikowej 1917 r. oraz wojny domowej w Rosji (1918–1920). Praca Mikołaja Brenka pt. *Działalność poznańskiego oddziału Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”*

(1983–1990) jest przyczynkiem do badań nad rzeczywistym wpływem poznańskiego oddziału organizacji na sytuację Polonii i Polaków za granicą. Jarosław Korczak opisuje emigrację Polaków do Australii w perspektywie zarówno historycznej, jak i współczesnej. Ligia Henczel ukazuje interesującą postać Józefa F. Michałowskiego – emigranta, bibliofila, strażnika polskiej nauki i kultury w Rzymie. Część tę zamyka praca Konrada Nowaka-Kluczyńskiego pt. *Oblicza migracji zewnętrznych Polaków w Unii Europejskiej po 1 maja 2004 roku*.

Część druga monografii dotyczy kulturowo-edukacyjnych przestrzeni tożsamości, języka i polityki oświatowej Polonii i Polaków za granicą. To ważna problematyka naukowo-badawcza, w której w wielu różnorodnych odsłonach zaprezentowano wieloaspektowość funkcjonowania Polonii i Polaków poza granicami ojczyzny. Cykl ten otwiera interesujący tekst Zbyszka Melosika pt. *Globalizacja, amerykańizacja i procesy (glo)kalizacji. Konteksty i kontrowersje*, w której autor ukazuje wielowątkowość, wielowymiarowość, ale też wewnętrzne sprzeczności procesów globalizacji, szczególnie w kontekście kulturowym. Artykuł Agnieszki Gromkowskiej-Melosik pt. *Elitarne szkolnictwo średnie w Szwajcarii i systemy globalnej stratyfikacji* prezentuje ważną problematykę funkcji społecznych elitarnych szkół wobec konstruowania tożsamości ich absolwentów. Tomasz Gmerek w pracy pt. *Edukacja dwujęzyczna i jej zastosowanie w polityce oświatowej – wybrane konteksty teoretyczne* w interesujący sposób dokonuje analizy edukacji dwujęzycznej na tle polityki oświatowej w wybranych odsłonach teoretycznych. Kinga Kuszak natomiast ukazuje wyzwania, jakie stają przed Polakami mieszkającymi poza granicami kraju w związku z pojawiającymi się zmianami w systemie pojęciowo-leksykalnym języka polskiego. Z kolei Inetta Nowosad i Hanna Malik w swym artykule na przykładzie kraju związkowego Brandenburgia przedstawiają aktualny stan, problemy oraz perspektywy organizacji nauki języka polskiego w szkolnictwie publicznym Niemiec. W kolejnej pracy pt. *Polonia portugalska i procesy (re)konstrukcji kulturowej tożsamości* Aleksandra Boroń analizuje zawłości konstruowania i rekonstruowania kulturowych tożsamości wśród Polaków w Portugalii. Cykl zamyka artykuł Marty Łuczak pt. *Przemiany tożsamości jednostki w sytuacji migracji*.

W części trzeciej niniejszej publikacji zaprezentowano kulturowo-edukacyjne przestrzenie aktywności i doświadczeń Polonii i Polaków za granicą. Cykl ten otwiera praca Iwony Grodź, w której autorka na przykładzie reżysera Pawła Pawlikowskiego ukazuje „błaski i cienie” życia polskich artystów filmowych w warunkach emigracyjnych. Tekst Izabelli Kust to refleksja polskiego nauczyciela nad niemieckim systemem kształcenia dualnego. Kolejne dwie prace dotyczą szkolnictwa polskiego poza granicami kraju. Pierwszy z nich, autorstwa Anny Kubackiej, wprowadza w problematykę sytuacji oświatowej dzieci polskich mieszkających w Irlandii. Drugi z tekstów przygotowany wspólnie przez Michalinę Kasprzak i Ewę Hojną prezentuje szkoły polskie w Katalonii jako przykład edukacji kreatywnej. Część tę zamyka praca

Magdaleny Barańskiej i Anny Mańkowskiej ukazująca stan obecny oraz perspektywy w zakresie wielokulturowego doradztwa edukacyjno-zawodowego.

Publikację dopełniają komunikaty z badań, noty, sprawozdania. Są to teksty, które ukazują swoistość sytuacji społeczno-kulturowo-edukacyjnych w różnorodnych przestrzeniach życia Polaków na emigracji.

W zamyśle redaktorów naukowych prezentowanego tomu jest stwarzanie przestrzeni do dyskusji i refleksji nad edukacyjno-kulturowymi ofertami kierowanymi do środowisk polonijnych, a także nad projektami, które są w tych środowiskach wypracowywane. Wydaje się, że na równi ze znajomością historii ważne jest nabywanie umiejętności i kompetencji do międzykulturowego (po)rozumienia, kształtowanie edukacyjnych podstaw dla rozumienia współczesnych procesów, jakim podlega w świecie ponowoczesnym tożsamość kulturowa Polaków i ich rodzin za granicą. W związku z tym mamy nadzieję na kolejne autorskie dyskusje, których horyzonty wykraczają poza sferę „mieć” i pozwalają utrzymywać równowagę pomiędzy „trwałą pamięcią przeszłości” a „krótkotrwałą pamięcią współczesności”.

*Aleksandra Boroń
Justyna Gulczyńska*